

Приказ књиге: Милош Црњански: „Ембахаде“, Службени гласник, Београд 2009, приредио Борислав Радовић

Дело Милоша Црњанског спада међу најзначајнија остварења српске књижевности. Самоуверен, свестан својих вредности, ниједном савременом писцу, па ни свом пријатељу Иви Андрићу, није давао предност над оним што је писао. Због личног печата који носе, ранг-листе књижевника сматрао је бесмисленим, па и ону по којој су се „Сеобе“ нашле иза „Проклете авлије“. [1] Поједини критичари високо су уздизали његову прозу. Посматрајући „Сеобе“ као нераскидиву уметничку целину у којој се спрежу психолошко и метафизичко, Никола Милошевић рекао је да јој „нема равне у читавој нашој прози а тешко да јој се може наћи равна нека проза и у модерној литератури новијега доба“. [2]

У избору онога што ће завршити и чиме ће се професионално бавити, Црњански је у младости прилично лутао. Најзад се скрасио као гимназијски професор, али га тајпосао није испуњавао. Отуда је тражио могућност да се, попут неких других писаца, отисне у дипломатске воде. У берлинско посланство Краљевине СХС, код посланика Живојина Балугџића, отишао је по препоруци Слободана Јовановића, који је ценио оно што он пише, а уз то је Балугџић био његов пријатељ. О времену које је провео у иностранству, Црњански ће оставити низ записа. Почео је да их пише 1943. у Лондону, а са објављивањем је започео 1951. у „Американском Србобрану“. По повратку у земљу, нешто од тога биће штампано и у домаћој периодици. Неколико година после његове смрти највећи део тог материјала биће објављен у књизи „Ембахаде“.

„Ембахаде“ сам Црњански дефинише као „успомене једног очевица, писца“. „Био сам, као професор Четврте београдске гимназије, сиромах, и без могућности, да се посветим литерарном раду“, пише Црњански о раздобљу које је претходило његовом укључивању у дипломатску службу, наводећи да је Слободан Јовановић наговорио министра двора Јанковића, да код министра спољних послова Маринковића издејствује његов одлазак у Немачку. Отуда је прву књигу „Ембахада“ посветио периоду који је провео 1928/29. у Берлину, уз Живојина Балугџића. Друга обухвата његов други боравак у Берлину, 1935/38, где му је претпостављени био Александар Цинцар-Марковић. Трећа књига односи се на службовање у Риму, уз посланика Бошка Христића, 1938/41. Четврта је повезана са службовањем у Лондону, при избегличкој влади. Обимни Додатак, прикључен овим књигама, садржи низ текстова прибележених о разним историјским и политичким стварима.

Описи људи са којима је Црњански сарађивао показују да их је писао врстан писац, са изванредном моћи запажања. Дипломатски токови њему су, у суштини, познати, он саопштава мноштво детаља и о другим нашим дипломатама које сазнао из разговора или читајући разна документа. Политички увиди су проицљиви, важна дешавања њему не промичу. Црњански се, на пример, сећа како је после атентата на Радића писала немачка штампа, доносећи географске карте по којима ће се Краљевина СХС распасти, као *версајска* творевина. Осим тога, о српском народу објављиване су такве ствари које се нису могле чути још од сарајевског атентата и убиства последњег Обреновића. „Немачка је, о нама, проговорила, као у доба Хабсбурга“, закључује Црњански. Писање немачке штампе снуждило је Балугџића, који је имао одличних веза међу Немцима. „Та вера у 'искрено' пријатељство међу народима, била је једна од највећих илузија наших посланика“, приметио је Црњански.

За Цинцар-Марковића пише да је у Берлину играо једино на Геринга, затим истиче да је пред Олимпијаду готово читав свет настојао да има добре везе са нацистима, додворавајући се Хитлеру који још није испољио своје ратне амбиције. Црњански је, по природи посла, најпре упознао Гебелса, надлежног за новинаре. Његов опис немачког главешине је из прве руке и нарочито је занимљив: „Кад су ме представљали, видех колико је слабушан, мален, са ногама које су биле, обе, ћопаве, као у копиту. Гебелс је имао лице мајмунско, лице шпанских, дворских патуљака, а као мајмун се и кретао. Међутим, имао је лепе, умне, црне, очи, а глас глумаца“. Цинцар-Марковићев рад, касније, Црњански ће оценити некорисним и фаталним, јер је достављао оно што је Београд могао да сазна из новина, не тумачећи и не предвиђајући догађаје. На Милана Стојадиновића Црњански је гледао као на интелигентног и обазривог политичара, због тога што је према Немачкој и Италији почео водити исту политику као и западне силе, тј. стварања *добре атмосфере*.

Црњански описује посете кнеза Павла и Милана Стојадиновића иностранству, пријеме које имао код њих, скицира њихове портрете итд. Важно је рећи још нешто, на шта је указао Зоран Аврамовић, а то је чињеница да Црњански бројне дипломатске и политичке документе користи као доказну грађу, али и објект својих коментара. [3] Аврамовић је, такође, истакао да су „Ембахаде“ „текст са високим књижевним вредностима“.

[4]

Осврћући се на историјски садржај „Ембахада“, Андреј Митровић је уочио да Црњански није био толико ниско на лествици службеника, како је знао да се пожали, али да битнијим разговорима и договорима он ипак није могао присуствовати, па је о томе могао да стекне само посредна сазнања. За Митровића је, гледано из данашње перспективе, од скромног значаја коришћење

Дневника

грофа Ћана и немачке спољнополитичке грађе објављене на енглеском језику, јер он потенцира рад у архивима са необјављеном и поверљивом грађом. Отуда, мисли Митровић, Црњански није могао адекватно тумачити рад људи о којима је писао. „То, уосталом, објашњава и чињеницу да у овим успоменама потпуну превагу имају описи сцена, амбијента и личног виђења људи изван њиховог стварног рада“, закључује Митровић.

[\[5\]](#)

Пишући у општим цртама, Митровић додаје да је Црњански, не на бази знања - већ сопствених психичких садржаја, направио серију портрета на којима доминирају црни тонови, али о којим се личностима ради није ништа рекао. Ипак, „Ембахаде“ су, по овом историчару, корисне за изучавање југословенске спољне политике, уз неизбежно критичко проверавање материјала који је у њима мемоарски изложен. [\[6\]](#)

У четвртој књизи „Ембахада“ Црњански је описао напуштање Рима и одлазак у Лондон, где је при избегличкој влади био саветник за штампу. За њу ће написати да је била нека врста *колонијалне владе*, коју су Енглези узели под своје. Симовића ће видети као карикатуру „једног Де Гола“, пажњу ће посветити интригама међу избеглим југословенским политичарима, критичан ће бити и према Слободану Јовановићу, а за владу ће навести да није желела да води ратну политику коју је обећала Енглезима и др.

У Додатку ћемо наћи и један врло негативан текст о мемоарима краља Петра II, док ћемо у текстовима које је састављао за владу уочити студиозност и класичан службени језик, потпуно различит од књижевног језика и стила по коме је препознатљив. Црњански је, несумњиво, био лојалан службеник. Знање неколико језика омогућило му је да послове аташеа за културу и штампу обавља врло професионално, као и да добро упозна средине у које је упућен на службу. Све је то пратио пристојнији живот него у Београду и честа путовања. У једном писму Милану Кашанину, после доласка из ратом захваћене Шпаније, никад до краја задовољан, али признајући да му у Берлину и није тако лоше, Црњански ће написати: „Желео бих и живот да завршим у иностранству“. [\[7\]](#) Тај страх од црних дана и несигурне егзистенције приметан је код Црњанског и пре онога што ће га задесити после Другог светског рата.

Остављајући историчарима да у „Ембахадама“ траже подстицаје за анализу времена о коме је Црњански оставио своје успомене, дужни смо да кажемо још нешто. *Гласниково* издање јесте прештампано

Нолитово

издање „Ембахада“ из 1983. године. Несумњиво корисно, оно има и један крупан

недостатак. Наиме, страни цитати дати су у оригиналу, без превода, што представља велики проблем за оне који не знају добро стране језике. У издању „Ембахада“, које је за Задужбину Милоша Црњанског приредила Нада Мирков-Богдановић, и које је 2010. године објављено, ови делови су у напоменама преведени и то је заиста уреднички добар и стручан потез.

---

[1] Радован Поповић, „Црњански/Документарна биографија“, Просвета/Дечје новине, Београд 1993, стр. 256.

[2] Никола Милошевић, *Психолошка и метафизичка раван у прози Милоша Црњанског*, у зборнику „Милош Црњански“, Институт за књижевност и уметност, Београд 1996, стр. 111.

[3] Зоран Аврамовић, *Књижевни и културолошки аспекти политичких текстова Милоша Црњанског*, у „Милош Црњански“, стр. 305.

[4] Ибид, стр. 306.

[5] Андреј Митровић, *Ембахаде као историјски спис*, „Култура и историја“, Архипелаг, Београд 2008, стр. 31–32.

[6] Ибид, стр. 32.

[7] Радован Поповић, ибид, стр. 144.